

tegyenek«. Hogy másokat megértsünk, ahhoz szükséges, hogy azoknak lelki állapotába beleképzeljük magunkat; erre pedig az a kiben kevés altruistikus érzés van, soha sem lesz képes.

S épen azért, valamint absolute egoistikus cselekvés az egyénre nézve ártalmas, ép úgy az absolute altruistikus cselekvés is ártalmas az egyénre nézve.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

Philosophische Monatshefte. Redig. v. C Sch a a r s c h m i d t. XIX. Bd. VI. VII. VIII. IX. X. Heft. A VI. VII. füzetben található a következő értekezések: Dr. F. Staudinger »Noch einmal Kant's synthetische Einheit der Apperception.« — Szerző Wille E. egy cikke ellen fejtegeti a T. É. B.-ának ezen leghomályosabb, de egyuttal legfontosabb pontját. Wille ugyanis egyik cikkében ezen fogalmat úgy határozta volt meg, hogy ez azon egység, melylyel az öntudat a változatoságot egységbe foglalja, úgy hogy »synthetische Einheit des Mannigfaltigen« és »synthet. Einheit der Apperception« nála lepi egymást. Ezzel szemben Staudinger azon tényből: »én-tárgy« indul ki s Kantból merített idézetek alapján következő eredményre jut: »Transcendentalis mind az, a mit az én-tárgy vonatkozása szükségesnek követel. Ezen vonatkozás maga, a mennyiben csak általános vonatkozási formát jelent = »transcendentale Apperception« Az én ezen vonatkozásban, ha magát e vonatkozást hozzá nem gondolom, a »tisztá én«, a »tisztá alany«. A tárgy ugyan ezen vonatkozásban, a nélkül, hogy azt hozzá gondolnám, a »transcendentalis tárgy.« Ha azon tényt, mely szerint az én ama vonatkozásban minden képzetben magát azonosnak, egységesnek tudja, hozzá gondolom ama vonatkozáshoz, akkor birom az »ursprüngliche Einheit der Apperception« fogalmát, s ha ugyanezen egységet gondolom, mennyiben a tárgy fogalmában nyilatkozik, akkor kapom az »objective Einheit der Apperception« fogalmát. »A képzeteknek egymáshoz kapcsolása »synthesis«; kapcsolásuk a kategóriák szerint, illetőleg ama transc. egység következményei szerint »transcendental. Synthesis der Einbildungskraft«; egységük, mely ez által amaz egységre vonatkozásban előáll, ha ezen vonatkozást hozzá nem gondolom, az »Einheit der Synthesis«, »synthet. Einh. des Mannigfaltigen.« Ha ezen egységet ama vonatkozással együtt gondolom, akkor birom az »ursprüngliche synth. Einheit der Apperception« teljes fogalmát, mintegy a központi intellectualis idegrendszer, melynek egyes főszálai a kategóriák.« Ezen igyekezetet a kategóriákat az öntudattal összefüggésbe hozni, igen dicséretes; de alig lesz a Kantféle felfogáson belül található.

A 2-dik cikkben dr. B e r n h a r d M ü n z »Locke ethikájáról« értekezik. A velünk született ideák tana a *νόμοι ἄγραφοι* állítójától, az Elisi Hippiaától, ered. Mikor Edwart Herbert of Cherbury (1581

—1648) s Cartesius új életre hívták, Locke támadta meg hevesen s érvei, melyeket az ethikai szabályok velünk született volta ellen felhoz következők: 1. nem magoktól igazoltak, hanem máshonnan szorulnak igazolásra pl. isten akaratában (keresztván), a társadalmi hatalomban (Hobbes), emberi méltóságban (a pogányok). 2. nem communes notitiae, mert különbözők gyermekeknél, vadaknál, miveltéknél. 3. nem igazságok, mert csak parancsok, nem tantételek vagy kötelességek — Az erkölcsforrást azért nemelés és társalgás ezek tételei, visszavezetve az isteni lényre, innen nyerik tekintélyüket. Minthogy azonban ezen szabályok nem megbízhatók, azért egyedüli forrásuk a legfőbb lény kinyilatkoztatott törvényei. Így a supranaturalistikus eredet Locke tanában tagadhatatlanul meg van, bár némely helyen az inductív utat is megengedi; vagyis Locke e kérdésre nézve kettős felfogást mutat. — Az akarat szabadságát tagadja s tanítja, hogy az ész uralma az akarat felett a szabadság egyedüli forrása. A sok ingadozás mellett Locke sem bocsátkozott azon határok feltüntetésébe, melyeken túl az erények s vétések collisióba kerülnek.

A 3-dik cikkben Baumann J. szól: »Nochmals Wundts Lehre vom Willen und sein animistischer Monismus.« Ebben Baumann újból kifogásolja, hogy Wundt az akaratot általánosítja, mennyiben már ott is szól akaratról a hol: képzelt tartalom indító érzetek és külső jelentkezés előfordul. Baumann szerint az akarat öntudatos cselekvés, még ama 3 tényező az önkénytelen mozgásokban is található. Épen úgy eltér B. Wundttól az akarat fejlődését illetőleg is. B. szerint az akarat önkénytelen tettekből származik; W. szerint pedig az akarat, érzés és képzet eredetileg összetartozó lelki erők. Ezen magyarázatban B. a pszichikai és physiologiai elemek azonosítását látja s ezt mint nem igazolt methaphysikai feltevést elveti. — A vita különben nincs befejezve s Wundt válasza bevárandó, mielőtt ítéletet lehetne a kérdésben kockáztatni.

Ugyanezen füzetben dr. Hans Vaihinger polemizál a bonni Witte ellen a Kant Prolegomenáiban történt »Blattversetzung« miatt. Birálva vannak: Das Quadrat der Bildung von G. M. Schultzky. Die Einwirkung der Naturkräfte und die Deutung ihrer gemeinsamen Formel, v. O. Schmitz Dumont. Ism. Michaelis Th. C. — Die Grundprobleme der Logik von Jul. Bergmann. Ism. Rabus, Erlangenben. A »Literaturbericht« igen gazdag s referál 20 új műről. A »bibliographia« Aschersontól igen dúss végül a philos. folyóiratok átnézetére akarunk.

A VIII-dik füzetnek két érdekes cikke van. Az egyik »Kant und der Pietismus« — Feuerlein E.-tól. Azon hatást vizsgálja, melyet Kantra a pietistikus irány gyakorolt. Szerencséjére Kant a pietismusból csak a jó képviselőket látta s tanuló korában ez irány hatása alatt állott. Ezen túl nem igen bántották egymást. De gondolkodásában több nyoma van a pietistikus iránynak. Ugy pl. a pietisták szokása, hogy mindent erkölcsi szempontból megítéltek; azon körülmény, hogy Kant és

a pietisták szerint egyaránt az emberi cselekvést »ideális kell« — vezetni van hivatva. Erkölse egyébiránt tettekre nem ösztönözött, csak az önuralmat hirdette folytonosan s ez irányban a test és szellem antagonizmusában benne maradt — Hartmann Ede azt fejtegeti: In welchem Sinne war Kant ein Pessimist? s azon eredményre jut, hogy Kant »sem metaphysikai pessimista nem volt vonatkozással a teremtőre, sem absolut pessimista vonatkozással a teremtésre, ámbár későbbi korában mind inkább hajlott az absol. pessimismus felé. Bizonyos azonban, hogy empirikus pessimista volt, azaz pessimista a tapasztalatilag adott világban észlelhető boldogsági állapotra vonatkozólag.

Bírálvá vannak ezen füzetben: Löwe Henr. Lehrbuch der Logik. Ism. Jürgen Bona Meyer. — Wille J. H. Ueber die Freiheit des Willens, das sittl. Leben u. seine Gesetze. Ism. O. Schneider. — Comte posit. philosophiájának fordítását (Kirchmanntól a Rig-féle kivonatban 2 köt.) jelzi a szerk. maga. Kisebb ismeretések. könyv- és lapszemle befejezik a füzetet.

A IX. X. füzetnek cikkei. I. Johannes Volkelt-től »Erfundene Empfindungen.« Ezen igen időszerű cikkben szerző azt fejtegeti, hogy a lélektanban divatba jött az oly érzetekre való hivatkozás melyek az öntudatos szellemi életben adva nincsenek. Ezen hajlandóság kivált a psychophysikai iránynál észlelhető s mindenesetre helytelenítendő. Ilyenek pl. Lotze tana a »helyi jegyekről« (Localzeichen), Helmholtz és Wundt tana »az innervatio érzeteiről« valamint a »kerületi érzéki érzetekről« (peripherische Sinnesempfindungen) Volkelt egészen helyesen jegyzi meg, hogy ezen érzetek az öntudatban nincsenek adva, a mennyiben sem a helyi jegyek, sem a peripherikus érzetek sem jönnek tudatunkba. Már pedig, ha ezek volnának a térbeli látás tényezői, azoknak az öntudatban fel kellene valami módon tűnniök. Ez ellen azt mondani, hogy csak az öszszeredményben fordulnak elő, csak annak bevallása, hogy nem öntudatos érzetek s így nem is nevezhetők azoknak. Épen ezen categoria alá esnek 1. a feszülés érzete és 2. a mozgás érzete, melyet a mozgásokat kísérik; valamint a bőr »helyérzéke« is (Bernsteinnál) és »azon nervosus impulsusoknak képzetei, melyeket a beszéd izmaihoz kell juttatnunk, hogy a szavakat valóban kiejtsük« (Strickernél »Studien über die Assoc. der Vorstellungen«). Mind ezeknél oly dolgok vannak tudattényekként felhozva, melyekről öntudatunk nem értesít, s ezen veszedelmes szokásra kiván figyelmeztetni s tőle óvni a rövid, érdekes cikkeske — 2. »Lebnitz u. Geulinx« — írta Rudolf Eucken. Pflaiderer E. 1882-ben egy művet adott ki. Arnold Geulinx als Hauptvertreter der occasionalistischen Metaphysik und Ethik (Tübingen, Fues), melyben Geulinx tanait némely téves felfogás ellenében világosan fejtegeti s annak fontosságát az etikában is hangsúlyozza, bár nincs kellő figyelemmel G. más műveire. A metaphysikában kimutatta, hogy Geulinx tana nemcsak a test és lélek kölcsönhatásánál hivatkozik az isten közbenjárására, hanem hogy az isteni hatalom mindeuütt az igazi működő ok, míg a véges dolgokat csak látszó-

lagos okiság illeti meg. G. azon tételéből, hogy csak ott lehet cselekvésről szó, a hol a kivitel mikéntjébe vagyon teljes belátás (ego non facio id quod quomodo fiat nescio), közvetlenül az folyik, hogy csak a mindentudó isten cselekszik valóban, minden természeti tárgy csak »ocasio instrumentalis« az isten működése számára. Ezen működést rendszeresen egyes actusokban megjelenőnek fogták fel, a mivel szemben Pflaiderer azt állítja, hogy G. állandó közreműködést gondolt, mely Leibnitz harmonia praestabilitájához közel áll. Ezen kutatásai közt azt találta, hogy azon híres példát a két egyformán beállított óráról (melylyel Leibnitz tudvalevőleg a test és lélek correspondenciáját magyarázza) Geulinx hozta fel legelőször (a mint azt Andola, a Franekeri tanár 1724-ben mondta: De unione mentis et corporis physica, neutiquam metaphysica p. 26. notatu dignum est, eodem simili a duplice horologio petito in eundem finem quoque usum esse illustrem Leibnitium). Tény már most, hogy L. soha nem említi Geulinxet; hogy bizonyosan ismerte mégis G.-t (legalább annak Physikáját 1688. nov. ben az Acta erud. Lips. ismertette, melynél Leibnitz főmunkatárs volt); hogy G. tanát igazságosan nem ismereti. Ebből Pflaiderer azt következteti, hogy ezen hallgatás Leibnitz részéről nem »elméleti eljárás«, hanem »szándékos« elhallgatás. — Ezen vád ellen védi Eucken Leibnitzet. Azt nem lehet eltagadni, hogy L. később használta ama hasonlatot, de Eucken szerint t a l á n önállóan, mert az óra Cartesnál gyakori példa; az is tény, hogy L. nem említi Geulinxet, a mit Eucken onnan magyaráz, hogy az occasionalismus Andala protestátiója dacára Cartesianismus, a melynek főképviselőjét Malebranche-ban, illetve de la Forge-ban szokták látni (tractatus de mente humana), míg Geulinx Baylenél csak egyszer fordul elő, mint cartesianus physicus és csak etikája volt Hollandiában kedvelt és ismeretes könyv (Tomasius így szól 1710: valde quidem a multis commendari solet ethica Arnoldi Geilingii.) S így ha L. nem említette, az ugyan igazságtalan lehet, de szándékosnak lennie nem kell. Hogy azonban L. Geulinxtól nagyon eltérőnek mondja tanait, abban igaza van; mert L. szerette tanait mások tanai alapján fejtegetni s a hasonlóság dacára a különbségeket, melyek neki fontosaknak láttzottak, kitüntetni. — Nézetünk szerint a dolog nem oly nagyon fontos, mint Eucken véli; eldöntése e kérdésnek pedig L. egész jelleméből lesz szereshető Mert ha Dühring vádjai a monade- és a differentialis számolás ügyében igazak volnának, ezen csekély eltulajdonítás L. jellemén nem hagyna nagyobb foltot. Így magában véve Eucken irata sem nem bizonyító, sem nem meggyőző. — 3. Ueber das Verhältniss des transcendentalen zum metaphysischen Idealismus cím alatt Lehmann Rudolf folytatja a XVIII. kt. 6. 7. füzetében megkezdett elemelkedéseit az idealizmus ezen két alakja felett. Jelen cikkben azt találja, hogy a metaphysikai idealismus Cartesiustól származik, kinek cogito ergo sum-jában ki van fejezve, hogy az alany az első és realis, a melyből a tárgyat le kell vezetni. Ezen tételben azonban félszesség rejlett, mely Berkeley tansában napfényre került; mert ha a gondolkodás tényéből az alany lételére lehet következtetni, akkor e tényből a tárgyra is történ-

hetik a következtetés. Ennek kimutatását adta Kant transcendentalis idealismusa, melynek értelmében alany és tárgy egyformán szükségesek ahhoz, hogy tapasztalat keletkezzék. Hogy ebből az újabb német idealismus fejlődhetett, annak okát Lehmann abban keresi, hogy Kant maga ki nem fejtette eléggé s nem bizonyította be ezen tanát. Sőt a Ding a sich behozatala által újra dualismus állott be a valóságban, tünemény és lényeg között Ezt akarja Lehmann minden cikkében megszüntetni, »den Gegensatz von Sein und Erscheinung überhaupt zu vermeiden, ihn aus dem Gedankengang des Criticismus zu eliminieren«.

Az ismertett művek között van egy dán lélektan Harold Höffding-től; továbbá Ferd. Aug. Müller-től (Marburgban, a másik G. E. Müller-göttingeni): *Das Axiom der Psychophysik und die psycholog. Bedeutung der Weberschen Versuche*. A psychophys. Fechner műve, 1859 óta a legkülönbefélebb támadásoknak volt kitéve. Így ujabbán Zeller a direct mérést, J. v. Kries (treiburgi tanár) a mérést általában tagadta s Müller hasonló eredményre jutott. Maga Fechner is védekezett ezek ellen (Revision der Hauptpunkte der Psychophysik 1882) kivált G. E. Müller, Wund, Delboeuf, Gutberlet, Z. L. A. Koch v., F. A. Müller, Ulrich, Zeller ellen. Müller műve 3 szakaszban szól a kérdéshez Az elsőben Fechner mérési eljárását bírálja s Kantra támaszkodva azt vitatja, hogy a mérés lelki állapotoknál egyáltalában nem alkalmazható, mivel az érzet nem nagyság (szerző itt nyilván téved, mivel Kant »a szemlélet anticiptióiban« az érzetnek (Empfindung) intensív nagyságot tulajdonít). Szerinte a psychophysika axiomája az: hogy functionalis viszony van az inger és érzéklet között. Ennél azt veti a szemére Fechnernek, hogy a »legkisebb különbséget« és az »épen érezhető különbséget« összezavarta. Ennél nyanyis az a nehézség, hogy »a kísérletek nem a különbség nagyságát, hanem csak annak megvoltát« igazolják. Az pedig, hogy ez érzetkülönbség állandó nagyság, ha a különbség épen érezhető, — nem bizonyítható be. Mert nem látni azt, hogy az épen érezhető érzékleti növedékek miért legyenek épen egyenlők. Ha pedig ezen összezavarás tény, akkor végtelen sokféle mérési formulát alkalmazhatni a tényleg adott tapasztalatokra — Az ismertető Dr. E. Philippi (tübingeni) ezen főpontokon kívül sok részletes kifogást emel sz. positiv fejtegetései ellen s nézetünk szerint legtöbb helyen, kivált az érzetek mennyiségét illetőleg, sikerülten

Ezen füzetben Dr J. Witte (bonni) »Prof. Dr. Vaihinger und seine Polemik« cím alatt maga részéről véglegesen befejezi a Prolegomenákban történt »Blattversetzung« kérdését, nehogy, mint mondja, a vita folytatása túlságosan sok személyes momentumot vegyen fel.

A *Literaturbericht*-ből említhető: Dr. Adolf Mühry műve »Kritik und kurze Darlegung der exacten Naturphilosophie«. 5-te Aufl. 1882. Göttingen Vandenhoeck und Ruprechts Verlag. Ein Beitrag zu der in der Gegenwart auf naturwissensch. Grundel sich vollführenden neuen Constituirung der Philosophie. — La philo-

sophie scientifique par H. Girard, positivista irányú mű, — melyről szólunk legközelebb.

A bibliographát Dr. F. Ascherson, berlini egyetemi könyvtári custos, szokott gondossággal és részletességgel állította össze. k.

UJABB PHILOSOPHIAI MŰVEK. *

1. Magyar.

Böhm Károly. Az ember és világa. Philosophiai kutatások. Első Rész. Dialektika vagy alap-philosophia. 1883. Szerző tulajdona. Bizományban Kókai Lajosnál. Budapest, ára 3 frt. (20 iv)

2. Német.

Braeuer G. Ueber den Untergang der Welt. seine Möglichkeit. Wahrscheinlichkeit und Gewissheit. 2. Aufl. Breslau. Maruschke und Brendt. 1 M 80 Pf.

Carus P. Ursache, Grund und Zweck. Dresden, von Grumbkow. 1 M. 80 Pf.

Dilthey W. Einleitung in die Geisteswiss. Vers. einer Grundlage für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte. 1. Band. Leipzig. Dunker. 10 M. 80 Pf.

Engel E. Hat Francis Bacon die Dramen W. Shakespeare's geschrieben? Leipzig. Friedrich. 1 M.

v. Gizicky. Grundzüge der Moral. Leipzig. Friedrich. 1 M. 50 Pf.

Jacobson J. Die Axiome der Geometrie und ihr »philos. Untersucher« Herr Benno Erdmann. Königsberg. Bayer. 1 M. 60 Pf.

Lotze H. Grundzüge der Logik und Encyclopaedie der Philosophie. Leipzig. Hirzel. 2. M

Lotze H. Grundzüge der Metaphysik u. o. 1 M. 70 Pf.

Mainländer Ph. Die Philos. der Erlösung. 2. Bd. 12 philosoph. Essays. 4 Lief. Frankfurt. Koenitzer. 2 M. 40 Pf.

Montesquieu's Betrachtungen über die Grösse der Römer und deren Verfall. Herausg. von R. Habs. Leipzig. Reclam jun. 20. Pf.

Sartorius M. Die Entwicklung der Astronomie bei den Griechen bis Anaxagoras und Empedokles, in besond. Anschluss an Theophrastus. Breslau. Köhler 1 M.

Schasler M. Ueber dram. Musik und das Kunstwerk der Zu-

* Hogy ezen állandó rovatot minél teljesebbé tehesük, kérjük a szakunkba vágó művek szerzőit vagy kiadóit, hogy ujonnan megjelenő műveikből egy példányt vagy legalább annak teljes címét a szerkesztőséghez beküldeni sziveskedjenek. Szerk.